

باززنده سازی هویت در محله‌ی امامزاده یحیی با تأکید بر مفهوم ارزش‌های فرهنگی هنری

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۰۷/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۸/۰۹/۲۴

مهسا پیراحمدی (دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)

حمید ماجدی* (استاد گروه شهرسازی و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)
زهرا سادات سعیده زرآبادی (دانشیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)

چکیده:

امروزه با رشد روز افزون شهرنشینی، مشکلات گوناگون بیش از هر زمان دیگری دامن‌گیر شهرها شده است. یکی از این موارد که هم علت و هم معلول بسیاری از معضلات شهری است، وجود بافت کهن در دل شهرهای امروزی است. بافت تاریخی شهرها، بخش جدا شده از دیگر بخشهای یک شهر محسوب نمی‌شود و در چارچوب برنامه راهبردی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمام شهر نقش ویژه‌ای دارند. این بافت‌ها و بناهای با ارزش تاریخی میراث گرانبهایی هستند که حفاظت از آنها نه تنها به ارزش‌های تاریخی و تمدن بشریت بلکه به غرور ملی، فرهنگ و افتخارات هر کشور هویت می‌بخشد. آنچه در حال حاضر حائز اهمیت است، حفاظت و بازگرداندن روح دوباره‌ی زندگی (باززنده‌سازی) و استفاده حداکثری از توان‌های بالقوه این مناطق است. در رابطه با باززنده‌سازی این گونه فضاها مسئله هویت و ارزش‌های فرهنگی هنری موجود در محله‌ها می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. بدین منظور بافت تاریخی منطقه‌ی ۱۲ تهران، بخش فراموش شده‌ی عودلاجان، محله‌ی امامزاده یحیی انتخاب شده است. هدف از این مقاله تبیین نقش ارزش‌های فرهنگی هنری در نمای ساختمان‌های نوساز و تاریخی با تأکید بر باززنده‌سازی هویت می‌باشد و به‌عنوان نمونه محله‌ی امامزاده یحیی انتخاب شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. نتایج به‌دست آمده از تحلیل ارزشهای پنج مورد از خانه‌های تاریخی آن محله و تطبیق با نمای خانه‌های نوساز آن راسته و پرسشگری از ساکنین، این است که ارزش‌ها می‌تواند به عنوان الگویی در حفظ هویت یک محله به‌کار رود و باعث ارتقای کیفیت زندگی ساکنین بافت تاریخی نیز شود. از سویی با تشویق مالکین محلی به باززنده‌سازی برای ایجاد هویت بصری پرداخت با این رویکرد که تکرار گذشته، هویت عینی ایجاد نمی‌کند. ایده گرفتن از آن با کمک از دنیای مدرن و تلفیق آن با دنیای سنتی، مهم می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: باززنده سازی، ارزش‌های فرهنگی-هنری، حفظ هویت، محله‌ی امامزاده یحیی تهران.

مقدمه:

در دهه‌های اخیر، شهرنشینی در ایران نیز به شدت رشد داشته است و این رشد شتابان و ناموزون با سوءمدیریت همراه گردیده و موجب نابسامانیهای زیادی در شهرهای ایران شده است (جعفری فرد و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۹) از طرفی وجود بافت کهن در دل شهرها همانند مرورایدی در دل صدف گرانبها می‌باشد و هرگونه بی‌توجهی به آن از لحاظ اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و اجتماعی از انصاف به‌دور است. چراکه آنچه در طول زمان در هویت‌بخشی به حیات شهری نقش مهمی ایفا کرده، همین میراث ارزشمند معماری و کالبدی (ناحیه‌ی تاریخی شهرها) به‌جای مانده از گذشتگان است. جای تأسف دارد که این میراث‌ها دستخوش ناملاپمات رشد شهرنشینی در دنیای امروز شده است و محصول آن کم‌رنگ شدن ماهیت ویژه‌ی بافت‌های کهن در دل شهرهای امروزیست. در نتیجه حفظ، بازآفرینی و هماهنگ کردن آن‌ها با سیستم شهری از جمله موارد ضروریست که می‌تواند حیات بافت تاریخی را همگام با شهر و تغییراتش پیش ببرد. از این رو مداخله در ناحیه‌ی تاریخی به یکی از دغدغه‌های اصلی نظام برنامه‌ریزی کشورهایی که دارای پیشینه‌ای غنی از شهرنشینی بوده‌اند، تبدیل گشته است. لازم به ذکر است با در نظر گرفتن شیوه‌ی زندگی آدمیان، از شهرهای سنتی گذشته و از ناحیه‌ی تاریخی، تنها خاطره‌ای در ذهن برجای مانده است. فضاهای شهری بی‌شماری با جداشدن از هویت و اصل خود به مهمانی کوتاه مدتی از دوران صنعتی دعوت و به سرعت رها و فراموش گردیدند. آنچه می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، باززنده سازی این گونه نقاط است؛ چه بسا امکان دارد این دلسوزی و سخن از باززنده‌سازی فضاهای فراموش شده شهری نیز دعوتی از سوی انسان حسابگر به یک مهمانی کوتاه مدت دیگر باشد؛ اما نکته حائز اهمیت در این متن، باززنده‌سازی یک نقطه برای ایجاد اجزایی هماهنگ جهت نیل به یک کل منسجم است (رجایی رامشه، ۱۳۹۷: ۷۸) امروز باززنده‌سازی فرایندی ضروری جهت پایداری محیط یا به عبارت بهتر برای بهبود کیفیت آن می‌باشد (Safrankova, 2005: 50) اتفاقی که در سال‌های اخیر فکر بسیاری از سیاست‌گذاران، معماران و طراحان شهری را جهت استفاده حداکثری از توان‌های بالقوه مناطق فراموش شده شهری به خود مشغول کرده است. چرا که بر تمام ابعاد زندگی ساکنین بافت‌های کهن سایه می‌گستراند. حتی بر چگونگی سکونت و رفتار ساکنان در بافت‌های تاریخی تأثیر می‌گذارد و تا حد قابل توجهی متأثر از تصویر ذهنی آنها از محله می‌باشد. این تصویر ذهنی از یک طرف بستگی به ویژگی‌های فردی ساکنان دارد و از طرف دیگر متأثر از عوامل بیرونی مانند خصوصیات کالبدی محیط، نوع نگاه‌ها از بیرون به محله و سیاست‌های شهری است. خصوصیات کالبدی محیطی را می‌توان به نمای خانه‌های بازمانده از گذشته، خانه‌های نوساز و حفظ هویت و

ارزشهای فرهنگی هنری در آنها تعمیم داد. روند باززننده سازی، با شناخت و درک ابعاد خاص فرسودگی و سیر قهقربایی که هر گستره‌ای به آن دچار است، آغاز می‌شود. آنگاه باید منابع و مزیت‌های هر محله همراه موقعیت‌های خاص آن، بازشناخته شوند. در نهایت اینکه، امور احیا و باززننده سازی لازم است با تعیین مسئولیت، دقیق و مناسب اداره شوند (Tiesdell et al, 2005). با در نظر گرفتن مطالب فوق، منطقه‌ی مرکزی تهران که در دوره‌ی قاجار مرکز تجارت و قلب تپنده‌ی شهر بوده، امروز نیز با مقداری تغییر، همچنان مرکز تجاری شاخص در تهران محسوب می‌شود، که به لحاظ قدمت و موقعیت ویژه‌ای که از لحاظ شهرسازی و معماری دارد، محدوده‌ی پرمخاطب می‌باشد. چه بسا در این شلوغی‌ها، بسیاری برای کسب و کار و خرید مایحتاج و تعدادی برای گردشگری و لذت از این فرهنگ و هنر دیرین این منطقه و گروهی نیز برای سکونت در آن محدوده حضور پیدا می‌کنند. منطقه‌ی ۱۲ تهران با محله‌های قدمت‌دار (عودلاجان، سنگلج، بازار، چاله میدان و محله‌ی ارگ) و شایستگی‌های فرهنگی-هنری خود، لایق خودنمایی تاریخی و زیبایی‌ها می‌باشد. اما با گذشت زمان، فرسایش روزانه‌ی این بافت، محله‌های قدیمی ساکنین اصیل و مرفه خود را از دست داده و مکانی برای ساخت و سازهای ارزان قیمت به جای خانه‌های با هویت و اسکان افراد غیربومی و مهاجر شده است. در این میان، در بخش عودلاجان، محله‌ی ارزشمند امامزاده یحیی و کوچه و پس‌کوچه‌های تاریخی که در خود خانه‌های بارز، حمام نواب، بازارچه‌ی نواب و... جای داده است، به دلایل ذکر شده تغییر خصوصیات کالبدی محیطی و طراحی نمای ساختمان‌ها بدون در نظر گرفتن ارزش‌های فرهنگی هنری شاهد هستیم. از این رو توجه به نمای خانه‌های نوساز و تجدید نماهای ساخته شده یا بازنگری در هنگام طراحی که دوباره باززننده سازی نیاز نباشد با توجه به بافت فرسوده‌ی آن محله و تمایل به نوسازی ساکنین آن و تشویق ارگان‌هایی مانند شهرداری در آن محله برای ساخت مجدد بناها ضرورت انجام این تحقیق می‌باشد. برای رسیدن به هویت عینی (هویت بصری) در نماهای آن بافت تاریخی و همین‌طور باززننده‌سازی الزامی است و بیشترین تمرکز با توجه به شرایط ویژه‌ی آنجا از لحاظ معابر و ساخت و سازها، در طراحی نما است. در نظر گرفتن هویت و حفظ ارزش‌های فرهنگی-هنری در نماهای نوساز آن منطقه با رویکرد از خانه‌های سنتی آن مجموعه، برای جذب توریست و بازگرداندن ساکنین اصلی آن و همین‌طور حفظ جداره‌های شهری از لحاظ بصری ضروری است. برای الگو گرفتن و باززننده‌سازی آن منطقه، نمونه‌ی خانه‌ی تاریخی در همان محله انتخاب شد و ارزش‌های فرهنگی-هنری هر کدام جداگانه بررسی و در مقابل آن خانه‌های نوساز آن منطقه نیز در جدولی ارائه شده که فاقد ارزش‌های فرهنگی هنری است و در نهایت نمونه‌هایی از طراحی‌های کاربردی برای حفظ و باززننده سازی هویت آن محله

پیشنهاد شده است. در این میان، مقاله بر روی طرح‌های معماری که در بازآفرینی محله‌ی امامزاده یحیی تأثیرگذار است، تمرکز دارد. قبل از بررسی نمونه‌های موردی، در مبانی نظری به ارزش‌های معماری (ارزش‌های فرهنگی هنری)، باززنده سازی و هویت پرداخته شده است. هدف از این مقاله تبیین ارزش‌های فرهنگی هنری در نمای ساختمان‌های معاصر و تاریخی در محله‌ی قدمت‌دار با تأکید بر باززنده‌سازی (حفظ) هویت در آن فضای فراموش شده، می‌باشد.

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی، تحلیلی بوده و از طریق جمع‌آوری و تحلیل داده‌های مرتبط و بررسی متون و مطالعات کتابخانه‌ای مباحث نظری تدقیق گردید. در مرحله‌ی بعد با انجام مطالعات میدانی و تحقیقاتی در سطح منطقه‌ی ۱۲ تهران و محله‌ی امامزاده یحیی، یافته‌های پژوهش تدوین و جمع‌بندی شده است. برای رسیدن به هدف از روش تحقیق ترکیبی کمی و کیفی استفاده شده است. محققین در بخش کیفی، مصاحبه با ده نفر از صاحب‌نظران و در راستای اجرای بخش کمی، با استفاده از پرسشگری و نگرش سنجی از جامعه‌ی آماری تحقیق در نظر گرفته‌اند. در ارتباط با بعد نگرش سنجی، بدان سبب که نگرش افراد نسبت به موضوع مستقیماً قابل مشاهده نیست از رویکرد استنباطی (محورهای مرتبط با موضوع در اختیار فرد قرار داده شده و نظر او درباره آنها پرسیده می‌شود) استفاده شده است (مصاحبه نیمه ساختار یافته). آنچه در این روش تحقیق، مقیاس نگرش سنج نامیده می‌شود، همین سری نگرش‌هاست که فرد به آنها پاسخ می‌دهد (بدار و همکاران، ۱۳۸۷: ۹۳) بدین منظور جامعه‌ی آماری تحقیق، کسبه‌ی ساکن در محله‌ی امام زاده یحیی، ساکنین (مالک و مستاجر) و در مجموع ۱۶۰ نفر (در بازه‌ی زمانی مشخص) انتخاب شده است. پرسشنامه‌ای با دو بعد کالبدی و معنایی با زمینه‌های سبک‌شناسی، فرم، تزئینات، معنای ادراکی و معنای تداعی‌گری با ۱۴ مؤلفه و ۲۸ شاخص تدوین شده است. نتایج به دست آمده با نرم‌افزار SPSS، استخراج و با بدست آوردن کل پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آنها، معیارها و اصولی که برای باززنده‌سازی هویت در محله‌ی امامزاده یحیی دیده شده، پیشنهاد می‌شود.

پیشینه‌ی پژوهش در ارتباط با محله‌ی تاریخی عودلاجان

در رابطه با محله قدیمی عودلاجان، پژوهش‌های متعددی انجام شده که به مواردی از آنها اشاره می‌شود: نعیمه رضایی و پیروز حناچی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان «محله‌ی عودلاجان، میراث شهری در تقابل بین سنت و مدرنیته» که موانع موجود بر سر راه باززنده سازی محله‌ی

عودلاجان را فرهنگی و اجتماعی می‌دانند، بیش از آنکه اقتصادی، تکنیکی و سیاسی باشد، بیشتر از بی‌علاقگی ساکنان و شهروندان به بافت‌ها و بناهای قدیمی است. عرفانی و دیزانی (۱۳۸۹) به بررسی تطبیقی اقدامات انجام شده در محله‌های عودلاجان و سیروس تهران، بلویل پاریس و حیفا در بغداد پرداخته است که در مقاله‌ای با عنوان «ساماندهی از واژه تا عمل، قرائت واژه‌ی ساماندهی در مداخلات شهری» مطرح می‌شود. خانی، کریمی و عاشوری (۱۳۸۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «رویکرد مداخله در عودلاجان، یک محله‌ی تاریخی در تهران» رویکرد نوسازی همه جانبه‌ی بافت تمام ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی را در برمی‌گیرد مانند ارتقای نقش سکونت‌محله با ایجاد خدمات محلی مورد نیاز به منظور جذب جمعیت، برقراری امنیت و در نهایت ایجاد نقش گردشگری می‌باشد. فدایی نژاد و کرمپور (۱۳۸۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل اثر تغییرات کالبدی عناصر شاخص بر بافت عودلاجان» از دوره‌ی قاجار تا امروز تحولات کالبدی محله و آثار تغییرات آنها بر بافت محله را بررسی نموده‌اند. این محققین (۱۳۸۵) در پژوهش دیگری، به بررسی اثر تغییرات عناصر شاخص بر خارظه‌زدایی از بافت‌های کهن که نمونه‌ی موردی آن‌ها محله‌ی عودلاجان تهران است، پرداخته‌اند. اما می‌توان چنین گفت که تاکنون پژوهشی به طور خاص درباره‌ی باززننده سازی آن بافت با رویکرد ارزش‌های فرهنگی هنری صورت نگرفته است و تنها تحقیقی توسط ملکی و صمدزاده یزدی (۱۳۹۶) تحت عنوان باززننده سازی بافت تاریخی روستاها با توجه به نقش ارزش‌های فرهنگی و بومی، انجام شده است که از الزامات معماری در عصر جدید توجه به معماری اصیل سنتی و احیای معماری و بافت‌های تاریخی و ارزشمند روستا و آیین و فرهنگ‌های معماری روستا می‌دانند.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم باززننده سازی

باززننده سازی را می‌توان از آن دسته کلماتی دانست که در عین سادگی، نیاز به تأمل بسیار دارد. در این راستا، جدولی از تعاریف موجود و نیز دیدگاه صاحب‌نظران ارائه شده است (جدول ۱).

جدول ۱. تعریف‌های باززنده‌سازی و دیدگاه صاحب‌نظران در ارتباط با باززنده‌سازی شهری
(جدول توسط نگارندگان تهیه شده، هریخش منبع مجزا دارد و در جدول ذکر شده است)

ردیف	تعریف باززنده‌سازی از دیدگاه‌های متفاوت
۱	هرگونه فعالیتی که برای احیاء، معاصرسازی و ارتقای محیط صورت می‌گیرد، باززنده‌سازی نام دارد (میرزایی، ۱۳۸۸)
۲	الف) مجموعه اقدامات متنوع و تکمیلی برای بازگرداندن حیات به بنا، مجموعه یا بافت کهن شهری ب) تأکید بر استفاده از پتانسیل‌های موجود در بافت تاریخی و حفظ میراث فرهنگی پ) معاصرسازی عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی (افزایش سطح کمی و کیفی شاخصها و استانداردها) ج) ارتقای کیفیت بصری و زیبایی شناسی وضع موجود چ) تغییر عملکرد و معاصرسازی آن متناسب با نیازهای دوره معاصر د) زنده کردن انگاره اصلی و خوانا نمودن بافت، مجموعه یا بنای تاریخی (Tiesdell et al, 2005: 10)
	صاحب‌نظران
۳	باززنده‌سازی شهری به عنوان عاملی در جهت کمک به افزایش آموزش و فرهنگ مردم در بافت تاریخی (علایی، ۱۳۹۷: ۳۳)
۴	باززنده‌سازی شهری با تأکید بر جنبه‌های روانشناسی افراد و تعلق خاطر به ارزشهای تاریخی (همان، ۳۳)
۵	باززنده‌سازی شهری عاملی بسیار مهم در جهت خلق مجدد احساس زندگی در بافت تاریخی (همان، ۳۳)
۶	تأکید بر باززنده‌سازی بناها یا مراکز تاریخی شهرها بر نگهداری میراث فرهنگی و تقویت ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بافت کهن شهرها (همان، ۳۳)
۷	وابستگی فرآیند باززنده‌سازی مراکز تاریخی شهرها بر افزایش کیفیت زندگی ساکنین بومی و تقویت ارزشهای میراث فرهنگی (همان، ۳۳)

در این راستا طرح‌ها و دیدگاه‌هایی ارائه شده است که در جدول زیر نتایج بیان گردیده است (جدول ۲)

جدول ۲. طرحها، دیدگاه‌ها و شیوه‌های باززنده‌سازی شهری (جدول توسط نگارندگان تهیه شده، هریخش منبع مجزا دارد)

ردیف	عنوان	مجموعه	تعریف
۱	طرح‌های بازآفرینی بافت فرسوده شهری	طرح‌های معماری	طرح‌های معماری، طرح‌هایی هستند که می‌توانند در هر دو حوزه بهسازی و نوسازی تهیه و به اجرا در آیند که مهم‌ترین ویژگی این طرح‌ها، استفاده از ارزش‌های معماری گذشته است و در سطح یک فضای شهری یا چند پلاک انجام می‌شود (زنگی آبادی و مویدفر، ۱۳۹۱: ۳۰۳)
۲	دیدگاه‌های مؤثر در باز آفرینی شهری	مکتب فرهنگ گرای	توجه به میراث فرهنگی و جلوگیری از نابودی تاریخ گذشته همچنین توجه به فرهنگ ملی و سنت‌های قدیمی در توسعه شهری و بهسازی و مرمت، تکمیل بناها به سبک گذشته و کاربری موزه‌ای و مرمت بافت و بناهای شهری (زنگی آبادی و مویدفر، ۱۳۹۱: ۳۰۳)

۳	شیوه‌های بازآفرینی معاصر در مناطق تاریخی	باز آفرینی فرهنگ محور	ترمیم و ارتقای کیفیت زندگی شهری از طریق بهبود و توسعه ویژگی‌های منحصر به فرد یک مکان با استفاده از ارزش‌های تاریخی و فرهنگی به عنوان منابعی برای توسعه می‌باشد. (غیائی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴)
۴	شیوه‌های مرمت شهری	نگرش ارگانستی بر پایه رویکرد سیستمی	ارزش‌های تاریخی معماری و شهرسازی به عنوان بخشی از ارزش‌های کلی حیات شهری و پتانسیل موجود در بافت که در تعامل زنده با شهر و شهروندان می‌باشد. (همان: ۶)

در مجموع با بررسی هر یک از روش‌ها، دیدگاه و طرح‌های ذکر شده به یک زیرمجموعه‌ی مشترک که جایگاه ارزش‌های فرهنگی-هنری و تاریخی است، می‌رسیم و اهمیت آن بیش از پیش آشکار می‌شود. موارد ذکر شده باعث عدم ایجاد مواردی مانند تله‌های فقر و پیامد آن امنیت می‌شود. وجود تله‌های فضایی فقر باعث عدم توسعه شهری منسجم و مؤثر می‌شود و به جامعه شهری بسیار آسیب می‌رسانند. (رفیعیان و زاهد، ۱۴۰۰: ۲۱) و این امر باعث سلب امنیت در جامعه می‌شود. امروزه، امنیت یکی از شاخصه‌های زندگی اجتماعی در شهرها است و آسیب‌های اجتماعی از مهم‌ترین پیامدهای نبود امنیت به شمار می‌رود. (بردی آنامرادنژاد و بلوری، ۱۳۹۶: ۱۳۱) قبل از ورود به بحث ارزش‌های فرهنگی-هنری، خلاصه‌ای از سمینارهای مداخله در بافت‌های تاریخی با رویکرد حفظ ارزش‌های معماری ارائه می‌شود. کنگره‌ی آتن در سال ۱۹۳۱ با اصول پیشنهادی حفظ ارزش‌های معماری و ارزش نهادن به شواهد هنری تشکیل شد. اصول پیشنهادی کنگره‌ی ماریس در سال ۱۹۶۸ تشویق ساکنان به حفظ و نگهداری از بناها و مجموعه‌های تاریخی بوده است و کنگره‌ی رم در سال ۱۹۷۲ با هدف بهبود فضا و کالبد بافت قدیم و پیشنهاد حفظ اصالت و شخصیت قدیمی شهر کهن تشکیل شده است (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۶).

مفهوم ارزش‌های فرهنگی-هنری

در ابتدا لازم است شاخص‌های ارزش‌گذاری یک بنا یا اثر عنوان شود. شاخص‌های ارزش‌گذاری یک بنا به ارزش فرهنگی-تاریخی، ارزش فرهنگی-روانی و ارزش فرهنگی-هنری تقسیم می‌شود. ارزش فرهنگی-هنری شامل ارزش معماری و ارزش هنرهای وابسته به آن (عناصر تزئینی در هر بنا) است (ایازی، ۱۳۹۴: ۱۰۷) در جهت تکمیل تعریف این ارزش‌ها، دیدگاه‌های فرهنگ و هنر نیز مطرح می‌شود (جدول ۳).

جدول ۳. تئوری‌های مرتبط با فرهنگ و هنر (جدول توسط نگارندگان تهیه شده، هر بخش منع مجزا دارد)

تئوری مرتبط با فرهنگ	دیدگاه
کلاکن و کلی، ۱۹۴۶	فرهنگ، درکل، به یک مفهوم وصفگرانه، به معنای گنجینه‌ی انباشته‌ای از آفرینندگی بشر است: کتاب‌ها، نقاشی‌ها، بناها و مانند آن و نیز دانش هماهنگ کردن خود با محیط، و حکم‌های شایست و ناشایست که با گذشت روزگاران پدید آمده است. (آشوری، ۱۳۸۱: ۴۹-۵۱)
مالینوسکی، ۱۹۳۱	این میراث اجتماعی مفهوم اصلی در انسان شناسیست که بیشتر آن را «فرهنگ» می‌نامند. فرهنگ عبارت است از مهارت‌ها، کارها، فرایندهای فنی، گمان‌ها، عادت‌ها و ارزش‌ها. (همان، ۵۲)
ادوارد هربریت رید	ساده‌ترین و معمولی‌ترین تعریف هنر این است که بگوییم هنر کوششی برای آفرینش صور لذت بخش است. این صور حس زیبایی ما را ارضا می‌کنند و حس زیبایی وقتی راضی می‌شود که انسان نوعی وحدت یا هماهنگی حاصل از روابط صوری در مدرکات حسی خود دریافت کرده باشد. (رید، ۱۳۷۴: ۲-۳)

مفهوم هویت شهری

هر نقطه از زمین مانند هر شی یا موجود زنده‌ای دارای هویت، روح و ویژگی‌های منحصر به فرد و مخصوص به خودش می‌باشد؛ اتفاقات یا درونیاتی که آن را تنها در همان مکان می‌توان یافت؛ آنچه مسئله تفاوت را در ذهن می‌گشاید و اهمیت هر بستری را آشکار می‌سازد (بهزادفر، ۱۳۸۷: ۲۷). روح مکان یا منحصر به فرد بودن منظر یا فضا، با حضور یا حفاظت یک موجود ماوراء طبیعی تعریف می‌شود. ساکنین یا بازدیدکنندگان از آن مکان از حضور این موجود آگاه بوده‌اند و برای آن احترام قائل می‌شدند و به‌طور منظم آن را تکریم می‌کرده‌اند (میرمقتدایی، ۱۳۸۳: ۲۳). کوین لینچ عامل این وحدانیت و خاص بودن را علائم مشخصه‌ای می‌داند که سبب تمایز و به تبع آن شناسایی آن شیء یا شهر را به صورت واحدی جدا و در خود مستقل به ناظر می‌دهد (لینچ، ۱۳۸۳: ۴۱). در یک تعریف جامع می‌توان به این مطلب اشاره کرد، هر شهر در اجزا و قالب سازمانی خود اعم از کالبد و رفتارهای اجتماعی و فعالیتها، از شاخصه‌هایی برخوردار است که هویت آن شهر را تعیین می‌کند (کمیلی، ۱۳۸۷: ۳۵) در نتیجه‌ی تعریف این سه مفهوم، باززنده سازی دخالت آگاهانه در فضای شهری برای جلوگیری از فرسایش و خلق فضای شهری جدید با حفظ ویژگی‌های اصیل و اصلی فضا می‌باشد. در واقع به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که با حداقل مداخله در کالبد با تأکید بر تغییر کالبدها به منظور حذف و کاهش فرسودگی عملکردی، کالبدی و بصری انجام می‌گیرد. پس برای این که روح ویژه‌ای به هویت آن فضای فراموش شده بخشیده شود، نیاز به گسترش ارزش‌های

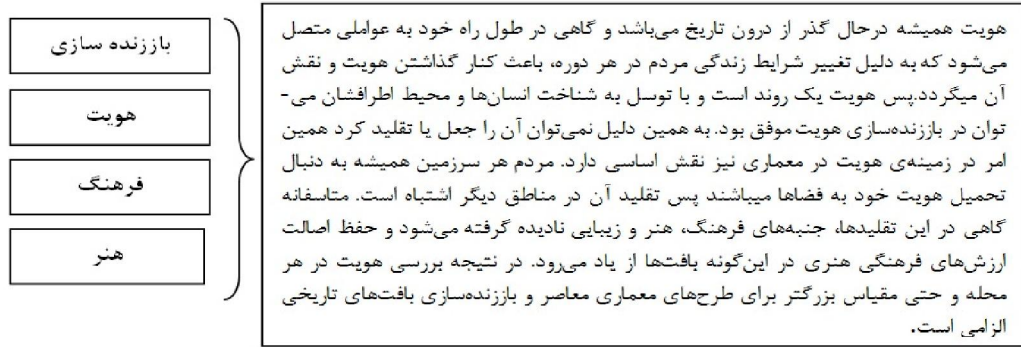
فرهنگی هنری است که در تمامی تعریف‌ها جایگاه مؤثری دارد و حس می‌شود که در قالب کالبد و به شکل بصری (عناصر تزئینی) خود را نشان می‌دهد (جدول ۴- تصویر ۱)

جدول ۴. نظریه‌های مرتبط با هویت، باززنده‌سازی هویت و هویت در معماری با رویکرد ارزش‌های

فرهنگی و هنری

صاحب‌نظران	دیدگاه
چارلز کوریا (هویت)	۱. هویت که یک روند بوده و یک شی یافته شده نیست. ۲. هویت روندی است که نمی‌توان آن را جعل و یا تقلید کرد. ۳. هویت یک موضوع خود آگاهانه نیست. هویت را از طریق شناخت انسان و محیط اطرافش می‌توان درک کرد.
حجازین کستوری (هویت و معماری)	عدم توجه به حفظ زیبایی و هنر در ساخت و سازهای جدید امری نگران کننده است و نتیجه‌ی آن بررسی ریشه‌ی هویت در معماری است. بر این اساس پای شاخص هویت بخش ارزشهای فرهنگی-هنری به ویژه در حوزه‌ی بافت‌های تاریخی باز می‌شود.

منبع: (بهارلو، ۱۳۹۰: ۱۲، ۲۷، ۵۳)

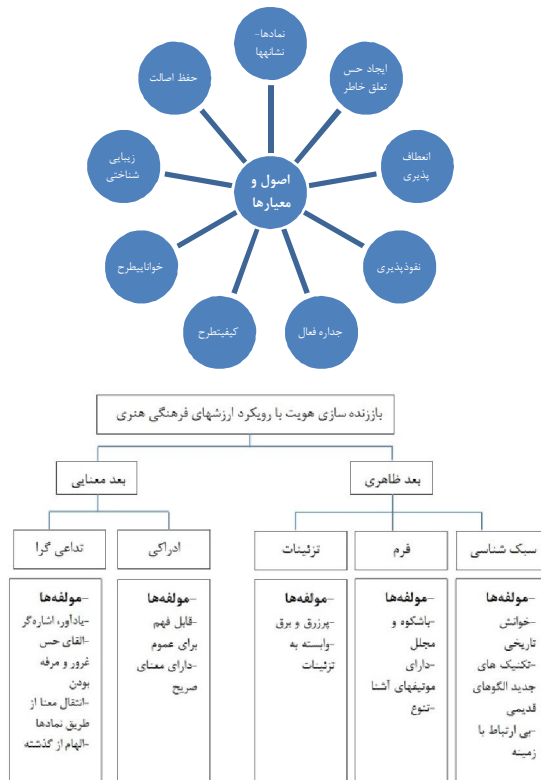

تصویر شماره (۱). تحلیل نظریه‌های مختلف در ارتباط با جایگاه ارزشهای فرهنگی هنری و نقش آن در حفظ هویت. منبع: نگارندگان

رویکردهای تحقیق

معماری و طراحی شهری، به‌طور مستقیم به خصوصیات محیط زیست انسان‌ها مرتبط می‌باشد و نقش مهمی در حفظ و ارتقای هویت دارد. از گذشته‌های دور تا به امروز نمادی از تفاوت‌ها و برتری‌های محلی محسوب می‌شود. در نهایت یکی از محورهای مهم در انسجام بخشی با تأکید بر حفظ هویت محلی، توجه به میراث معماری و طراحی شهری هر منطقه و بروز آن در محیط مصنوع و انسان ساخت است. به این ترتیب در راستای رسیدن به این هدف و مطالعات مربوط به باززنده‌سازی در بافت‌های تاریخی و حفظ هویت محلی، مصاحبه‌ای نیمه‌ساختار یافته از صاحب‌نظران و اندیشمندان (دکتر طبیبیان، دکتر آیوازیان، دکتر جهان‌بخش و...) به منظور

دستیابی به اصول و معیارهای باززنده‌سازی هویت با رویکرد ارزش‌های فرهنگی هنری در دو بعد کالبدی و معنایی، انجام شده است (نمودار ۱) از این رو بر اساس اصول و معیارها و تحلیل‌های نگارندگان از نمونه‌های موفق جهانی و شرایط محله‌ی مورد نظر، چارچوب اصلی پژوهش تدوین شده است (نمودار ۲)

نمودار ۱. معیارهای باززنده‌سازی هویت نمودار ۲. مدل عملیاتی انجام تحقیق با رویکرد ارزش‌های فرهنگی-هنری، منبع: یافته‌های نگارندگان

معرفی منطقه‌ی مورد مطالعه

در ادبیات مرمت شهری با واژگان مختلفی چون حفاظت، بازسازی، مرمت و توان بخشی مواجه هستیم. با مراجعه به جدیدترین رویکردهای موجود در این رشته به واژه (باززنده‌سازی) به معنای حیات و کارکرد تازه بخشیدن به یک چیز می‌رسیم که به همه ابعادی که به زنده و برپا ماندن یک شهر می‌انجامد، اعم از موضوعات کالبدی و غیرکالبدی می‌پردازد. هر نقطه از شهر همچون مردمانش از دو بعد کالبدی و غیرکالبدی تشکیل شده است. مؤلفه‌های هویتی یک شهر نیز همانند مؤلفه‌های شخصیتی انسان دارای ۲ بعد عینی یا کالبدی و ذهنی یا روحی است که

می‌تواند از طریق سه محیط، طبیعی و مصنوع و انسانی از همدیگر تفکیک شود (بهزادفر، ۱۳۸۷: ۳۵). در این راستا در دو مقوله کالبدی و محتوایی به بررسی اجمالی برخی خصوصیات در محدوده‌ی پژوهش پرداخته شده است (جدول ۶) محدوده‌ی پژوهش به‌منظور باززنده سازی ارزش‌های فرهنگی هنری، محله‌ی امامزاده یحیی در شرق محله‌ی تاریخی عودلاجان انتخاب شده که در منطقه‌ی ۱۲ تهران قرار دارد (تصویر ۲) در حال حاضر خانه‌های آن محله به ۴ دسته تقسیم شده است: ۱. خانه‌هایی تاریخی که ثبت شده‌اند ۲. خانه‌هایی با ارزش‌های فرهنگی هنری که مالکین آن، تزئینات را تخریب کرده‌اند زیرا تحت نظارت قوانین شهرداری و میراث فرهنگی قرار نداشته‌اند ۳. خانه‌های نوساز (بدون در نظر گرفتن ارزش‌های فرهنگی هنری) ۴. خانه‌های تقریباً تخریب شده یا فاقد استحکام که نیاز به تخریب فوری دارند.

جدول ۶. عناصر شاخص هویت‌بخش محله‌ی امامزاده یحیی

مورد بحث مقاله نیست	ساختار کالبدی- طبیعی	کالبدی (طبیعی و مصنوع)
مورد بحث مقاله نیست	پوشش گیاهی و جانوری	
مورد بحث مقاله نیست	عناصر انسان ساخت	محتوایی
خانه‌های تاریخی*، بازارچه، مسجد و مدرسه، امامزاده، حمام	فرهنگی، انسانی، تاریخی	
درخت ۹۰۰ ساله در امامزاده‌ی یحیی، خانه‌های سنتی و عناصر تزئینی آن- ها (قوام الدوله، دبیرالملک، مهرانگیز کامبیز، مدرس و کاظمی و ...) * بازارچه نواب، مسجد و مدرسه معماریاشی، امام- زاده یحیی، حمام نواب و ...		

تصویر شماره (۲). محدوده امامزاده یحیی (region12.tehran.ir) منبع: یافته‌های نگارندگان

در راستای رسیدن به اهداف تحقیق پنج نمونه‌ی موردی واجد شرایط ارزش‌های فرهنگی-هنری از سوی نگارندگان انتخاب شده است که شامل قوام الدوله، دبیرالملک، مهرانگیز کامبیز، مدرس و کاظمی می‌باشند. این محله با قدمت زیاد حاوی ارزش‌های خاص معماری و شهرسازی شامل بافت مسکونی، راسته، گذرهای ارتباطی، فضای شهری خصوصی و عمومی می‌باشد و با توجه به قدمت و تخریب‌های ناشی از ساخت و ساز جدید بخش عمده‌ای از ساکنان

خود را از دست داده است و اقشار جدید با تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی در این محله سکنی گزیده‌اند.

با در نظر گرفتن مفهوم ارزش‌های فرهنگی هنری و جایگاه آن در حفظ هویت کالبدی و عینی یک محله‌ی تاریخی به تبیین عناصر تزئینی نمونه‌های موردی در زیر مجموعه‌ی این ارزش‌ها پرداخته شده است. در نهایت با توجه به طرح باززنده سازی یعنی تخریب بناهای قدیمی و فرسوده و ساخت بناهای جدید متناسب با فضاهای تاریخی، بتوان با توجه به نقش آن ارزش‌ها در طراحی‌های معاصر محله‌ی مذکور، پیشنهادهایی ارائه داد (جداول ۷و۸)

جدول ۷. تبیین ارزش‌های فرهنگی هنری در نمونه‌های تحقیق

تزئینات (ارزش‌های فرهنگی - هنری)			خانه‌های تاریخی در دوره‌ی قاجاریه
تزئینات چوبی	تزئینات گچی	تزئینات آجری	
در- و پنجره‌های مزین به گره چینی و شبکه‌های چوبی - هفت دری با گره‌های کنده- کاری شده و تزئینات چوبی و شیشه‌های رنگی به همراه نقاشی	-مقرنس‌های گچی -کاربندی‌های گچی	-تزئینات آجری با شکوه در نما به همراه خلق نظم و تقارن در آن -بادگیر آجری	خانه‌ی قوام الدوله (خیابان امیرکبیر، حدفاصل - چهارراه سرچشمه و سه راه امین حضور، ابتدای کوچه میرزا محمود وزیر)
- تزئینات چوبی به شکل نیم دایره و بته جقه در بخش‌های کتیبه‌دار درهای ایوان	-گچ‌بری در سرستون‌ها با طرح گل و گلبرگ - در محدوده‌ی مثلث گونه بالای پنجره‌ها، نقوش برجسته‌ی گچی	-نمای آجری دیوارهای شرقی و غربی -قاب‌بندی درگاه‌ها و پنجره‌ها، با قوس‌های نیم دایره آجری	خانه‌ی کوچه‌ی دبیر الملک (خیابان امیرکبیر، کوچه علی‌رضا جاویدی (میرزا) - محمود وزیر)، کوچه‌ی فخرالملک، پلاک ۱۷)
در- گذشته در ورودی چوبی بوده است در حال حاضر نرده‌های آهنی نصب شده است	-تزئینات گچی در سرستون‌های ایوان، با تزئینات رنگ و کنده‌کاری شده	-نمای ساده در عین حال باشکوه آجری	خانه‌ی مهرانگیز کامبیز (خیابان امیرکبیر، کوچه علی‌رضا جاویدی، کوچه هداوند، پلاک ۷)
-پنجره‌های چوبی ساده	_____	-تزئینات آجری ساده مانند قطار بندی و آجر کاری بالای برخی از سر درها	خانه‌ی مدرس (خیابان امیرکبیر، کوچه شهید جاویدی، بن بست مدرس (کوچه نصیرالدوله) - پلاک ۵
-نقش‌بندی پنجره‌ها و درهای ارسی با چوب و شیشه‌های رنگی	-رخ‌بام با موتیف‌های گچی مزین به گل‌های درشت	-تزئینات غالب پوشش نما، آجر ساده با چیدمان طرح دار	سرای کاظمی (خیابان ۱۵ خرداد، محله‌ی امامزاده یحیی کوچه ابوالقاسم شیرازی)

* تصاویر جدول ۸، مکمل توضیحات جدول ۷ می‌باشد. منبع: یافته‌های نگارندگان

جدول ۸. تفکیک تصویری ارزش‌های فرهنگی هنری در نمونه‌های تحقیق

ارزش‌های فرهنگی - هنری (تزئینات)			خانه‌های منتخب
تزئینات چوبی	تزئینات گچی	تزئینات آجری	
			خانه‌ی قوام الدوله
			خانه‌ی دبیرالملک
			خانه‌ی مهرانگیز کامبیز
	—		خانه موزه مدرس
			سرای کاظمی

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۷

جدول ۹. تفکیک ارزش‌های فرهنگی هنری در خانه‌های نوساز واقع در محله امامزاده یحیی

ارزش‌های فرهنگی-هنری در خانه‌های نوساز(تزیینات)*

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۷

با در نظر گرفتن جداول ۷ و ۸، از ارزش‌های فرهنگی هنری به‌جا مانده در بناهای تاریخی آن محله، ترکیب و تلفیق زیبای مصالح، آجرچینی‌های هنرمندانه و متنوع که در آن استادانه قابهای پنجره نشسته و شیشه‌های رنگی که نقش رنگین کمان آسمان را در نمای زمینی عنصرهای انسان ساخت به زیبایی بازی می‌کند. نماهایی که گاهی عناصر آن عقب‌نشینی کرده و سایه‌های مطلوبی بر روی آن می‌اندازد و در نهایت سرستون‌های نقش برجسته‌ای که زیبایی بنا را دوچندان می‌کند. در حالی که در نماهای نوساز آن منطقه جای این هنرها و هنرمندان در میان فرهنگ مردم آن منطقه خالی است(جدول ۹)

سایر خانه‌های نوساز در آن منطقه نیز از الگوی طراحی نمای این نمونه ساختمان‌ها، پیروی می‌کنند که فاقد ارزش‌های فرهنگی هنری آن محله تاریخی می‌باشد (بر اساس تحقیقات نگارندگان، به دلیل مهاجرت ساکنین مرفه بومی و همچنین در اختیار قرار دادن مسکن ارزان قیمت برای مهاجرین غیربومی در آن منطقه، طراحی اصولی نما با رویکرد ارزش‌های به‌جا مانده از خانه‌های تاریخی در نظر گرفته نشده است). در نتیجه رنگ و بوی هویت آن محله به‌خطر افتاده و به عبارتی فراموش شده است. در کنار خانه‌های نوساز آن محله، مالکینی نیز تمایل به نوسازی ندارند و حتی به عمد به عناصر تزیینی باقی مانده در خانه‌های ارزشمند خود، صدمه زده‌اند یا خانه‌هایی فاقد استحکام و حتی نیمه تخریب شده که غیرقابل سکونت است دیده می‌شود(جدول ۱۰) با این شرایط مخاطبین در گشت و گذار از این محله به فضاهای فراموش شده‌ای می‌رسند که عدم توجه به خانه‌های تاریخی آن محله و استفاده از عناصر فرهنگی-هنری آن‌ها، باعث می‌شود بی‌دلیل چرخ چرخه‌ی باززنده‌سازی همیشه در گردش باشد. در صورتی که اگر سیاست‌های طراحی در محله‌های تاریخی تغییر کند، به باززنده سازی با رویکرد ارزش‌های فرهنگی-هنری به‌ویژه کاربرهای مسکونی نگاه ویژه‌ای شود، این چرخه متوقف و محله‌ای به زیبایی قدیم را می‌توان رقم زد.

جدول شماره (۱۰). نادیده گرفتن ارزش‌های فرهنگی هنری توسط مالکین واقع در محله‌ی امامزاده یحیی

خانه‌هایی نیمه تخریب شده یا فاقد استحکام	خانه‌هایی که تزئینات آن به عمد تخریب شده
	
	

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۷

یافته‌های پژوهش

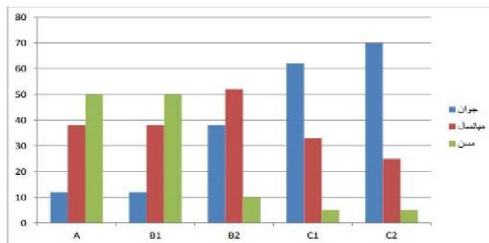
در فرآیند پرسشگری، در دو بعد کالبدی و معنایی، ۵ زمینه با عناوین سبک‌شناسی، فرم، تزئینات، معنای ادراکی و معنای تداعی‌گرا تعریف شده است که هرکدام مؤلفه‌ها و شاخص‌های مجزا به منظور تکمیل معیارها و اصول‌های باززنده‌سازی هویت در آن محله با تأکید بر ارزش‌های فرهنگی-هنری دارد. بدین منظور در این فرآیند، ۱۶۰ نفر از ساکنین آن محله، مورد پرسش قرار گرفتند و تجزیه و تحلیل اطلاعات آنها ارائه می‌شود.

یافته‌های حاصل از سنجش بعد کالبدی با زمینه‌ی سبک‌شناسی (به دلیل سهولت بررسی نمودارها، از حروف اختصاری استفاده شده است).

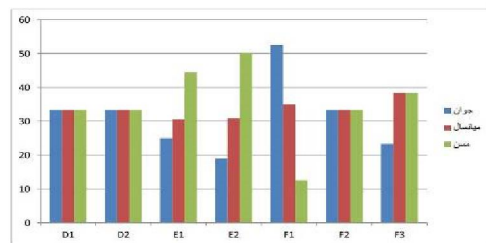
۱. سبک‌شناسی، مؤلفه، خوانش تاریخ به صورت گزینشی (A) - شاخص، استفاده از نشانه‌ها از معماری دوره‌ی قاجار یا پهلوی (A)، یافته‌های تحقیق میزان تمایل استفاده از نشانه‌های دوره‌ی قاجار و پهلوی (A) را در میان افراد مسن، ۵۰ درصد که بیشترین میزان علاقه است را نشان می‌دهد در حالی که با ۱۲ درصد، افراد جوان کمترین توجه را به این شاخص داشته‌اند. نمودار ۳

۲. سبک‌شناسی، مؤلفه، تکنیک‌های جدید الگوهای قدیمی (B) - شاخص، استفاده از نشانه‌هایی از معماری گذشته (B1) - شاخص، استفاده از تکنولوژی مدرن در ساخت عناصر قدیمی (B2)، یافته‌های تحقیق بیانگر این جوانان کمترین تمایل را به استفاده از معماری گذشته (B1) را دارند و در مقابل افراد میانسال و مسن با ۳۸ درصد و ۵۰ درصد بیشترین توجه را به این شاخص داشته‌اند. در رابطه با شاخص استفاده از تکنولوژی مدرن در ساخت عناصر قدیمی (B2)، افراد میانسال با ۵۲ درصد، بیشترین متقاضی بوده‌اند. نمودار ۳

۳. سبک‌شناسی، مؤلفه، بی‌ارتباط با زمینه (C) - شاخص، استفاده از نشانه‌هایی از معماری کلاسیک و رنسانس (معماری مدرن) (C1) - شاخص، متفاوت با نماهای موجود در همسایگی در بافت (C2)، دستاورد این پرسشگری در ارتباط با معماری مدرن (C1)، جوانان با ۶۲ درصد و افراد مسن با ۵ درصد بیشترین و کمترین اشتیاق را از خود نشان داده‌اند. در نهایت ۷۰ درصد از جوانان تمایل به متفاوت بودن نمای خانه‌ی خود از همسایگی در بافت (C2) مورد نظر را داشتند. نمودار ۳

نمودار ۳. بررسی سبک شناسی از دیدگاه ساکنین
منبع: تحلیل‌های نگارندگان

نمودار ۴. بررسی فرم‌شناسی از دیدگاه ساکنین
منبع: تحلیل‌های نگارندگان

یافته‌های حاصل از بعد کالبدی با زمینهی فرم

۴. فرم، مؤلفه، باشکوه و مجلل بودن (D)، شاخص، تأکید و توجه بر باند پایانی و میانی با استفاده از عناصر شاخص (D1)، شاخص، با اهمیت جلوه دادن با استفاده از تغییر مقیاس (D2)، یافته‌های تحقیق حاکی از این است که افراد در سه گروه سنی متفاوت، به یک میزان بر شاخص‌های (D1) و (D2) از خود تمایل نشان داده‌اند (نمودار ۴)

۵. فرم، مؤلفه، دارای موتیف‌های آشنا (E)، شاخص، استفاده از ستون، سنتوری، قطار بندی، شیشه‌های رنگی، کاشی‌کاری و...، (E1) شاخص، شبیه سازی با معماری سنتی ایران (E2)، در شاخص‌های مرتبط با موتیف‌های آشنا، افراد مسن با آراء ۴۴,۴ درصد (E1) و ۵۰,۲ درصد (E2) تمایل استفاده‌ی مجدد از این موتیفها و البته شبیه‌سازی با معماری سنتی ایران داشته اند و در پی آن افراد میانسال و جوان به ترتیب کمترین علاقه را از خود نشان داده‌اند (نمودار ۴)

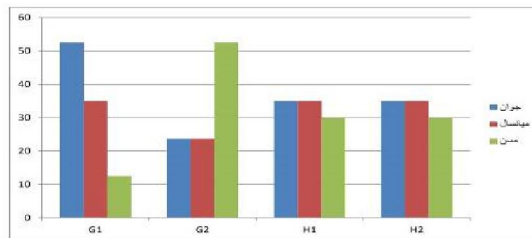
۶. فرم، مؤلفه، تنوع (F)، شاخص، تنوع در خط آسمان (F1)، شاخص، تنوع در حجم‌سازی و ایجاد عمق (F2)، تنوع استفاده از تزئینات گذشته به عنوان ارزش‌های فرهنگی آن محله (F3)، یافته‌های تحقیق بیشترین تنوع در خط آسمان را در ساختمان، مختص به جوانان ۵۲,۲ درصد (F1) نشان می‌دهد. نسبت به شاخص ایجاد عمق و سایه اندازی (F2)، تمامی

گروه‌های سنی یکسان پاسخ داده‌اند. در بررسی آخرین شاخص این بخش، افراد مسن و میانسال، با آمار ۳۸,۳۵ درصد بیشترین علاقه برای تنوع استفاده از تزئینات گذشته (F3) ثبت کرده‌اند (نمودار ۴)

یافته‌های حاصل از بعد کالبدی با زمینه‌ی تزئینات

۷. تزئینات، مؤلفه، پرزرق و برق (G)، شاخص، استفاده از عناصر کاذب و نمایشی به صورت تزئینی (G1)، شاخص، استفاده از نشانه‌های متعدد از معماری‌های با عظمت گذشته (G2)، نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که جوانان با ۵۲,۵ درصد بیشترین تمایل را به عناصر کاذب (G1) داشته و در حالی که افراد مسن با بیشترین درصد، تمایل به نشانه‌هایی از معماری با عظمت گذشته (G2) را انتخاب کرده‌اند (نمودار ۵)

۸. تزئینات، مؤلفه، وابسته به تزئینات (H)، شاخص، استفاده از جزئیات زیاد در تزئینات (H1)، شاخص، استفاده از عناصر تزئینی غیرکاربردی مثل ستون نما، طارمی، قطار بندی (H2). افراد میانسال و جوان با ۳۵ درصد بیشترین تمایل را استفاده از جزئیات در تزئینات (H1) و عناصر تزئینی غیرکاربردی (H2) دارند (نمودار ۵)

نمودار ۵. بررسی تزئینات از دیدگاه ساکنین محله‌ی امامزاده
یحیی منبع: تحلیل‌های نگارندگان

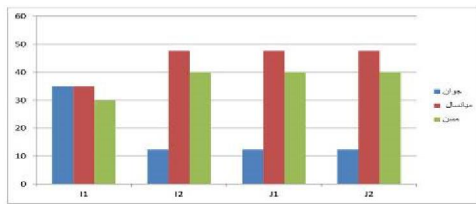
– بعد معنایی نیز دارای دو زمینه با شش مؤلفه و ۱۲ شاخص می‌باشد. (با حروف اختصاری مشخص شده‌اند)

یافته‌های حاصل از بعد معنایی با زمینه‌ی معنای ادراکی

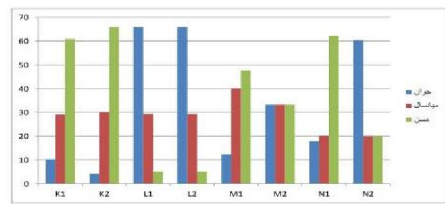
۹. معنای ادراکی، مؤلفه، قابل فهم برای عموم (I)، شاخص، استفاده از نشانه‌های زیباشناختی قابل فهم برای مردم مثل ریتم تکرار تقارن (I1)، شاخص، استفاده از نشانه‌های شمایی قابل فهم برای مردم (I2). یافته‌های تحقیق حاکی از این است که افراد میانسال و جوان با ۳۳ درصد

تمایل به استفاده از نشانه‌هایی مانند ریتم، تکرار و تقارن (I1) می‌باشند. در مقابل آن افراد میانسال با ۴۷,۷ درصد، تمایل به استفاده از نشانه‌های شمایی قابل فهم برای عموم (I2) را در نظر داشته‌اند (نمودار ۶).

۱۰. معنای ادراکی، مؤلفه، دارای معنای صریح (J)، شاخص، استعاره مستقیم (J1)، شاخص، استفاده از نشانه‌های ساده و ملموس (J2)، در بررسی‌های انجام شده در این دو شاخص افراد میانسال بیشترین واکنش مثبت را با ۴۷,۷ درصد ثبت کرده‌اند (نمودار ۶).

نمودار ۶. بررسی معنای ادراکی از دیدگاه ساکنین
منبع: تحلیل‌های نگارندگان

نمودار ۷. بررسی معنای تداعی‌گرا از دیدگاه ساکنین
منبع: تحلیل‌های نگارندگان

– یافته‌های حاصل از بعد معنایی با زمینه معنای تداعی‌گرا

۱۱. معنای تداعی‌گری، مؤلفه، یادآور و اشاره‌گر (K)، شاخص، اشاره به نشانه‌هایی از معماری قاجار یا پهلوی (K1)، شاخص، دارای عناصر یا مصالح مرتبط با خاطرات جمعی (K2)، بررسی‌ها نشان می‌دهد افراد مسن ۶۰,۸ درصد (K1) و ۶۵,۸ درصد (K2) به ترتیب بیشترین توجه را به ایجاد حس تعلق خاطر و استفاده از نشانه‌های دوران کودکی خود، در آن بافت انتخاب کرده‌اند (نمودار ۷).

۱۲. معنای تداعی‌گرا، مؤلفه، القای حس غرور و مرفه بودن (L)، شاخص، تأکید بر راستای عمودی و توجه بر بالا و عظمت‌گرایی (L1)، شاخص، استفاده از مصالح تجملی و مشابه معماری با ابهت (L2)، یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که جوانان با ۶۵,۸ درصد در هر دو شاخص (L1) و (L2) بیشترین توجه را به نمایش غرور و تظاهر به مرفه بودن داشته‌اند (نمودار ۷).

۱۳. معنای تداعی‌گرا، مؤلفه، انتقال معنا از طریق رموزها و نمادها (M)، شاخص، استفاده از نشانه‌های شمایی (M1)، شاخص، تداعی اعتبار با استفاده از نشانه‌های معتبر (M2)، بررسی‌ها در شاخص نشانه‌های تمایلی از سوی افراد مسن ساکن در آن منطقه با ۴۷,۷ درصد بیشترین طرفدار (M1) را داشته است؛ در حالی که برای استفاده از نشانه‌های معتبر (M2) همه‌ی گروه‌های سنی به یک میزان، توجه داشته‌اند (نمودار ۷).

۱۴. معنای تداعی‌گرا، مؤلفه، الهام از گذشته (N)، شاخص، تکرار و شبیه سازی نشانه‌هایی از معماری گذشته‌ی محله (N1)، شاخص، کثرت ترکیب تزئینات مختلف از دوره‌ی شکل‌گیری محله و بعد از آن (N2)، از یافته‌های تحقیق همان‌طور که انتظار می‌رفت، افراد مسن با ۶۲,۲ درصد بیشترین و افراد جوان ساکن در آن منطقه با ۱۷,۸ درصد، کمترین شبیه سازی از نشانه‌های معماری گذشته‌ی محله (N1) را خواستار بوده‌اند. ولی در مقابل این شاخص جوانان با ۶۰,۴ درصد برخلاف انتظار خواستار کثرت ترکیب تزئینات به یادگار مانده در آن محل (N2) می‌باشند (نمودار ۷)

نتیجه‌گیری

بافت‌های تاریخی شهرها، دربردارنده ارزش‌های تاریخی-فرهنگی بوده و میراثی گرانبها برای نسل‌های آتی به‌شمار می‌آیند. آن‌ها آموزه‌هایی از خردجمعی انسان‌ها را که ضمن برخورداری از تجربه، هنر، حس مکان و جهان زیستی آدمیان است، به نمایش می‌گذارند. از این‌رو رها کردن بافت‌های تاریخی، انسان معاصر را از بهره‌گیری عالمانه از تجارب گذشته و قرار گرفتن در مسیر تداوم تاریخی که رمز بقای هر فرهنگی است، باز می‌دارد. محله‌ی امامزاده یحیی در طی این سالیان با بی‌مهری فراوان به کارگاه و انبار و محل سکونت افراد مهاجر و سکونت‌های استیجاری بدل گشته است. بستری فراموش شده که توان‌های بالقوه اجتماعی، اقتصادی، معماری، هنری، فرهنگی و تاریخی آن فرصتی برای شکوفا شدن نیافته است. باززنده‌سازی (دمیدن روح دوباره زندگی و حفاظت) چه از نظر کالبدی و چه از نظر محتوایی، می‌تواند بار دیگر زندگی را به این ناحیه بازگرداند و با تبدیل توان‌های بالقوه موجود به بالفعل شکوفایی هر چه بیشتر این منطقه و ارتقای هویت شهری و ارزش‌های فرهنگی-هنری را سبب گردد. اما آنچه برای این امر در ابتدا باید مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و طراحان قرار گیرد، مسئله هویت و روح مکان این بخش می‌باشد. درغیر این صورت باززنده‌سازی صورت گرفته خود در آینده به معضلی تبدیل می‌گردد که بار دیگر نیازمند باززنده‌سازی است. طبق تعاریف نیاز به باززنده‌سازی زمانی نمایان می‌شود که وضع موجود در درجه نازلی نسبت به توان‌های بالقوه مکان قرار گیرد و ادامه وضع موجود، منجر به هدر رفتن و یا نابودی این توان‌ها گردد. پس با توجه به توان‌های بالقوه و مؤلفه‌های هویت‌بخش محله‌ی امامزاده یحیی با توجه به خانه‌های تاریخی آنجا که نمونه از پرمخاطب‌ترین سراهای آن محله به‌عنوان نمونه موردی انتخاب شده است، می‌توان به این نکته پی‌برد که محله‌ی مذکور از غنی‌ترین محله‌های منطقه‌ی ۱۲ تهران از لحاظ ارزش‌های فرهنگی-هنری است. پس این ارزش‌ها می‌تواند به عنوان یک الگو برای برش

پارچه‌ی نو به کار رود و از سردرگمی طراحان جلوگیری کند و عاملی برای جذب ساکنین قدیمی و مهاجرت کرده به مجموعه تاریخی و ارتقای کیفیت زندگی ساکنین بافت تاریخی باشد. از سویی باید به تشویق مالکین محلی به باززنده‌سازی و نوسازی خانه‌هایشان با حفظ هویت آن محله پرداخت که از نتایج مصاحبه و پرسشگری به رعایت اصول زیبایی‌شناختی با حفظ اصالت و ایجاد حس تعلق خاطر در آن محله می‌رسیم. به نحوی که از نمادها و نشانه‌های فرهنگی-هنری به جا مانده به عنوان نمونه‌هایی از پتانسیل‌های مثبت فرهنگی در طراحی جداره‌های فعال و میزان نفوذپذیری‌اش در ذهن مخاطب بهره برد. به شکلی که در دید ساکنین جوان آن محله، القای حس غرور از هویت گذشته و حال آن بافت ارزشمند ایجاد کند. ولی لازم به ذکر است تکرار گذشته، هویت بصری ایجاد نمی‌کند. ایده گرفتن از آن با کمک از دنیای مدرن و تلفیق آن با دنیای سنت، مهم می‌باشد. چرا که تقلید از هویت‌های غربی در دنیای امروز غیرقابل انکار است. در نتیجه با در نظر گرفتن پتانسیل‌های هنری ماندگار در آن محله و تغییراتی جزئی در آن با توجه به مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویت‌بخش این منطقه و در راستای حفاظت و شکوفایی توان‌های بالقوه منطقه به باززنده‌سازی این فضای فراموش شده شهری پرداخت تا به کمک آن بتوان اجزایی هماهنگ و کثرتی در عین وحدت را در منطقه تجربه کرد. با توجه به نظرسنجی از ساکنین آن منطقه و کسبه‌ی محله در تمایل ساکنین به بازگشت هویت و باززنده‌سازی آن محله به کمک آن ارزشها، بیشتر ساکنین جوان تمایل به مدرن‌سازی نمای خانه‌ها داشته‌اند که این خود به معماران و طراحان یادآوری می‌کند که می‌توان با دسته‌بندی ارزش‌های فرهنگی-هنری خانه‌های تاریخی آن راستا و با در نظر گرفتن دنیای مدرن بدون برداشت مستقیم از آن تزئینات به جا مانده، نمایی طراحی کرد که هویت بصری را در آن محله‌ی ارزشمند باززنده کرد در حالی که رنگ و بوی آن ارزش‌ها، با تکنولوژی به روز و مدرن نظر مخاطبین جوان را برآورده کند.

منابع و مآخذ:

۱. آشوری، د. ۱۳۸۱. تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ . چاپ هفتم . آگه. ۱۵۸ صفحه.
۲. ایازی، م. ۱۳۹۴. ساختمان‌های با ارزش تهران بامحوریت ابنیه مسکونی. چاپ اول. دیموند. ۵۸۴ صفحه.
۳. بردی آنامرادنژاد، ر. بلوری، ز. ۱۳۹۶، مؤلفه‌های تأثیرگذار در ارتقاء امنیت فضاهای عمومی (نمونه مورد مطالعه: پارک‌های شهر آمل)، فسنامه‌ی علمی - پژوهشی آمایش محیط، شماره ۳۹، ۱۳۱-۱۵۵.
۴. بدارل، دزیزل، ژ. لامارش، ل. ۱۳۸۷. روانشناسی اجتماعی. حمزه گنجی. چاپ دوم. ساوالان. ۳۷۲ صفحه.
۵. ____ . ۱۳۹۰. مطالعه معماری در فرهنگ‌های اسلامی: معماری و هویت. افسانه بهارلو. قدیس. چاپ اول. ۲۰۰ صفحه.
۶. بهزادفر، م. ۱۳۸۷. هویت شهر (نگاهی به هویت شهر تهران). چاپ اول. انتشارات نشر شهر. ۳۳۰ صفحه.
۷. حبیبی، م. مقصودی، م. ۱۳۸۶. مرمت شهری. چاپ اول. انتشارات دانشگاه تهران. ۲۲۰ صفحه.
۸. جعفری فرد، ج. صابری، ح. اذانی، م. خادم الحسینی، ا. ۱۴۰۰، بررسی تأثیر حکمروایی خوب شهری بر میزان پایداری محله‌های شهر کهنوج، فسنامه‌ی علمی - پژوهشی آمایش محیط، شماره ۵۳، ۱۰۹-۱۳۲.
۹. رجایی رامشه، س. ۱۳۹۷، باززنده سازی سواحل جنوبی جزیره کیش، تأکید بر مفهوم هویت. هویت شهر، شماره ۳۶، ۷۷-۸۴.
۱۰. رفیعیان، م. زاهد، ن. ۱۴۰۰، تحلیل فضایی تله‌های فقر و محرومیت‌های شهری در شهر قم، فسنامه‌ی علمی - پژوهشی آمایش محیط، شماره ۲۱، ۵۴-۴۶.
۱۱. ریده، ه. ۱۳۷۴. معنی هنر. نجف دریا بندری. چاپ اول. انتشارات علمی و فرهنگی. ۲۴۶ صفحه.
۱۲. زنگی آبادی، ع. مویدفر، س. ۱۳۹۱، رویکرد بازآفرینی شهری در بافتهای فرسوده: برزن شش بادگیری شهر یزد. نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۹، ۲۹۷-۳۱۴.
۱۳. علایی، ن. ۱۳۹۷، باززنده سازی بافت تاریخی شهر فاس با اولویت حفظ منظر بومی آن. فصلنامه هنر و تمدن شرق، شماره ۶، ۳۱-۳۶.

۱۴. غیائی، م. پرتوی، پ. فرزاد بهتاش، م. ۱۳۹۲، چارچوب تحلیلی و روش‌شناسی باززنده سازی بافت‌ها و محلات تاریخی نمونه موردی محله بازارشاه کرمان. فصلنامه علمی و پژوهشی مرمت و معماری ایران، شماره ۱، ۳-۲۶.
۱۵. کمیلی، م. ۱۳۸۷، شناخت هویت شهری بندرعباس، نشریه صغه، شماره ۱۷، ۱۸۰-۱۶۷.
۱۶. لینچ، ک. ۱۳۸۳. سیمای شهر. منوچهر مزینی. انتشارات دانشگاه تهران (نشر اثر اصلی، ۱۹۶۰). ۳۶۴ صفحه.
۱۷. میرزایی، ش. ۱۳۸۸. باززنده‌سازی پارکهای شهری با نگرش توسعه پایدار. نشریه شهرداریها، شماره ۲۷: ۱۵۶-۱۶۶.
۱۸. میرمقتدایی، م. ۱۳۸۳، معیارهای شناخت و ارزیابی هویت کالبدی شهرها، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۹، ۳-۲۹.
19. Alexander, C. 1979. *The Timeless Way of Building*. (1 s t ed.). New York: Oxford University Press. 552 p.
20. Safrankova, J. 2005. *Urban Revitalization and Possibilities of Public Participation*. *Teka of the Architecture, Urban Planning and Landscape studies Committee at the Polish Academy of Sciences*, 1, 95-103.
21. Tiesdell, S., Taner, O., & Heath, T. 2005. *Revitalizing Historic Urban uarters*. Oxford: Antony Rowe Ltd, Eastbourne. 234 p.
22. <http://region12.tehran.ir>